

Osvrti, prikazi, recenzije

Recenzija

Dieter Nohlen

Izbornopravo i stranački sustav,

prijevod i predgovor dr. Mirjana Kasapović,

Školska knjiga, Zagreb, 1992.

Knjiga *Izbornopravo i stranački sustav* sadrži iscrpan pregled stanja političke i pravne znanosti na području izučavanja izbornih sustava u zemljama razvijenih demokracija Zapada — u punom smislu riječi »the state of the art.« Ona je osobito korisna za naše rasprave o izbornim sustavima i njihovom mogućem utjecaju na stranački sustav, i politički sustav u cjelini, zbog toga što, za razliku od velikog broja radova na teme izbornog sustava, nije rezultat niti u funkciji stranačkog angažmana ili opravdavanja određenog tipa izbornog sustava.

U tom, politički angažiranom i zbog toga neizbježno pristranom, tipu literature o izbornim sustavima, barata se određenim teoretskim postavkama, odnosno zaključcima utemeljenim na rezultatima empirijskih istraživanja, manje ili više, kao aksiomima. To čak i ne mora biti uvjetovano političkim opredjeljenjem autora, odnosno zalaganjem za izborni uspjeh određene političke grupacije ili orijentacije. Vjerovanja i predrasude su veoma raširene na području izučavanja izbornih sustava. Najznačajnije od tih preduvjerena odnose se na utjecaj koji određeni tip raspodjele mandata na izborima izaziva u oblikovanju i razvitku stranačkog sustava. Vjeruje se, primjerice, da sustav većinskih izbora pogoduje umjerenosti političkih stranaka, vodi njihovoj koaliciji, stavlja težište na izbor osoba a ne stranaka te, što je najvažnije, rezultira stabilnom i djelotvornom vladom. Nasuprot tome, vjeruje se da proporcionalni sustav jača položaj političkih stranaka, stimulira sporazumijevanje u parlamentu, posebice u formiranju

koalicijske vlade, prijeti nestabilnošću vlada, te se smatra pravednim.

Nohlenova pak knjiga orijentirana je na znanstvenu evaluaciju takvih i brojnih drugih istovrsnih tvrdnji. Ona pokazuje da su sve te »istine« samo relativne, da se empirijski mogu potvrditi samo uvjetno, i u tome vidim njezinu najveću vrijednost. Na području istraživanja izbornih sustava nema postavke za koju nije već pronađena iznimka. Nohlen tim »iznimkama« posvećuje dužnu pažnju, pa je ovo prije svega knjiga o iznimkama od »općih pravila« i »utvrđenih zakonitosti«. Stoga će ova knjiga biti iznimno korisna za razumijevanje zaoštrene rasprave o izbornom sustavu u nas, gdje se neštedimice barata upravo tim »zakonitostima«.

Umjesto nudenja receptata, Nohlen upozorava na oprez prilikom odabira određenog tipa izbornog sustava. Kao i svako pravo znanstveno djelo na području društvenih znanosti, ova knjiga ne traga za »najboljim«, to jest najpravednijim ili najdjelotvornijim izbornim sustavom, već naglašava da izborni sustav valja odabrati na temelju uvida u konkretne društvene i političke uvjete u kojima bi on imao dati određene rezultate.

»O političkim učincima izbornih sustava«, kaže Nohlen, »postoji više pretpostavki nego znanstveno sigurnih spoznaja« (str. 37). »Na ovom području i sami specijalisti lutaju« (str. 116). Posebne opasnosti dolaze od nedovoljno kritičnog i nedovoljno utemeljenog komparativnog pristupa, utemeljenog na očekivanju određenih efekata pojedinih rješenja, bez dovoljno uvida u specifične političke i društvene prilike u kojima je do takvih efekata došlo. Nohlen pokazuje kako je niz istaknutih i »klasičnih« autora na ovom području potpuno pogrešno interpretirao zakonske odredbe kojima je ureden njemački izborni sustav, što se potom, pošto je jednom učinjena inicijalna greška, prenosi iz knjige u knjigu. Kao i na drugim područjima istraživanja političkih sustava, usporedbe mogu biti od izvjesne, veoma problematične, praktične koristi jedino pod

uvjetom ako se pazi na to s kime se i kako vrše usporedbe.

Određeni utjecaj pojedinih izbornih sustava na strukturu stranačkog sustava, odnose između parlamenta i egzekutive, i uopće politički razvitak može se uočiti u određenim zemljama, ali samo kao tendencija koja se pokazuje tek nakon dužeg razdoblja i tek nakon nekoliko uzastopnih izbora održanih u relativno sličnim uvjetima. Zbog toga se očekivanja takvih efekata prilikom prvih izbora, odnosno u uvjetima kad se tek nastoje uspostaviti slobodni višestranački izbori kao temelj uspostavljanja političke vlasti tamo gdje takvih izbora dugo nije bilo, obično pokazuju pogrešnim — kao što se i dogodilo s predviđanjem efekata prvih slobodnih izbora u Hrvatskoj 1990. godine.

Nohlen naglašava značaj poznavanja izborne tehnike i izbornih pravila od strane glasača, kako bi se čak i skromna očekivanja u pogledu efekata mogla pokazati opravdanima. Ilustrira to primjerom pogrešnog opredjeljivanja relativno velikog broja birača, sa stajališta njihovih vlastitih preferencija na više uzastopnih izbora u Njemačkoj uslijed nerazumijevanja pravila stoga se u uvjetima nerazvijene političke kulture i slabog poznavanja funkcioniranja političkog sustava valja zalagati za jednostavnije izborne tehnike.

Značajno mjesto u procjeni pojedinih izbornih sustava Nohlen daje povijesti njihova razvitka, te knjiga sadrži obilje materijala koji je do sada bio nedostupan na jednom mjestu, čak i o takvim izbornim sustavima kao što su oni u Velikoj Britaniji, Njemačkoj ili Francuskoj. To je daljnje upozorenje na oprez u očekivanjima tamo gdje takve povijesti nema, odnosno gdje uopće nije bilo slobodnih višestranačkih izbora.

Glavna je Nohlenova preporuka da istraživanja i analize, umjesto potrage za »općim zakonitostima«, treba usmjeriti na konkretne i pojedinačne studije pojedinih izbora u određenim političkim sustavima, to jest u pojedinim zemljama. No jedno je — i to najbolje pokazuje Nohlenova knjiga — znanstveno analizirati rezultate izbora ex post, a drugo preporučiti i donijeti odluku

o odabiru određenog izbornog sustava za konkretne izbore ex ante. Pa ipak takvu odluku treba donijeti jer izbore moramo održati koliko god nam bilo teško preuzeti odgovornost za bilo kakvo predviđanje rezultata.

Opća relativizacija spoznaja o »zakonitostima« djelovanja izbornih sustava, prijati upravo potpunim znanstvenim nihilizmom u situaciji u kakvoj u Hrvatskoj u tijeku priprema za nove višestranačke izbore. Poznavanje znanstvenih spoznaja o izbornim sustavima, čemu znatno može pridonijeti ova knjiga, može nas poštediti velikih očekivanja i nužnih razočaranja.

Branko Smerdel

Recenzija

R. J. Johnston, F. M. Shelley,
and P. J. Taylor (ed)

*Developments in Electoral
Geography*

Routledge, London and New York, 1990,
str. 272.

Izborna geografija kao dio političke geografije sustavno se bavi prostornim analizama organizacije i rezultata izbora. Desetljećima je izborna geografija bila usredotočena isključivo na prezentiranje empirijskog materijala i opisivanje glasanja u određenom prostoru i u određenim izborima ne povezujući ih sa širim kontekstom sociopolitičke teorije.

Orijentacija na empirijski pristup potaknula je međunarodni tim stručnjaka s tog područja da organiziraju skup o izbornoj geografiji i socijalnoj teoriji u Los Angelesu u travnju 1988. godine i ukažu na potrebu stvaranja i razvijanja šireg teorijskog konteksta u analizi empirijskog izbornog materijala.

Rezultat tog znanstvenog skupa je i knjiga *Developments in Electoral Geography*, koja sadrži radove američkih, britanskih, ni-